

ALICJA MATCZUK
Instytut Historii
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
e-mail: alicjamaczuk@gmail.com
ORCID 0000-0001-7225-3996

KLASYFIKACJA DZIESIĘTNA W BIBLIOGRAFII POLSKIEJ. HISTORIA I STAN WSPÓŁCZESNY

Alicja Matczuk, dr hab. nauk humanistycznych, pracuje w Instytucie Historii UMCS w Lublinie. Jej zainteresowania badawcze skupiają się na historii, teorii i metodyce polskich bibliografii specjalnych, w szczególności bibliografii dziedzinowej i regionalnej. Ważniejsze publikacje: *Polskie bibliografie nauk humanistyczno-społecznych do roku 1989. Historia i metodyka* (Lublin 2014), *Rozwój metodyczny polskich bibliografii historycznych regionalnych* (Lublin 1994), *Bibliografia specjalna. Historia i zakres pojęcia*. W: *Bibliografia: teoria, praktyka, dydaktyka*. Red. J. Woźniak-Kasperek, M. Ochmański (Warszawa 2009). Jest autorką, współautorką i redaktorką wielu opracowań bibliograficznych m.in. *Bibliografii publikacji pracowników Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa UMCS i wykaz prac habilitacyjnych, doktorskich i magisterskich wykonanych w latach 1977-2003* (Lublin 2007).

SŁOWA KLUCZOWE: Bibliografia. Klasyfikacja Dziesiętna Deweya. Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna.

ABSTRAKT: **Teza/cel** – Celem artykułu jest próba przedstawienia zagadnienia stosowania klasyfikacji dziesiętnej w bibliografii polskiej w perspektywie historycznej i współczesnej. Zaprezentowane zostały fazy rozwojowe zachodzące na tym polu w kontekście zmian organizacyjnych i postępu technologicznego. **Metoda** – Zastosowano metodę: porównawczą, historyczną oraz analizy i krytyki piśmiennictwa. **Wyniki/Wnioski** – Badanie pozwoliło na wyróżnienie

w historycznym rozwoju stosowania klasyfikacji dziesiętnej w bibliografii polskiej czterech okresów. Okres pierwszy, od początku XX w. do 1939 r. – rozwojem i promocją UKD oraz jej użytkowaniem w praktyce bibliograficznej zajmował się Instytut Bibliograficzny Towarzystwa Biblioteki Publicznej w Warszawie, następnie – ośrodki kształcenia bibliotekarzy i stowarzyszenia naukowo-techniczne, stosując klasyfikację w spisach bibliograficznych o charakterze oświatowym i technicznym. Okres drugi, od zakończenia II wojny światowej do połowy lat 60. XX w. – symbole UKD wprowadziła bieżąca bibliografia narodowa („Przewodnik Bibliograficzny”), bibliografia księgarska oraz przeglądy dokumentacyjne, które wykorzystywały klasyfikację również do prezentacji piśmiennictwa. Okres trzeci, od poł. lat 60. XX w. do końca lat 90. XX w. – proces kurczenia się zasięgu stosowania klasyfikacji na skutek rozwoju zautomatyzowanych systemów oraz powstania SINTO, w których UKD została pominięta w zestawie języków wyszukiwawczych; wyjątek stanowiło przyjęcie układu dziesiętnego w „Przewodniku Bibliograficznym” (wymóg międzynarodowy). Okres czwarty, od 2000 r. do dziś – układ według głównych działów UKD wprowadziła Biblioteka Narodowa do pozostałych członów polskiej bieżącej bibliografii narodowej. Bibliografie udostępnione są w formacie PDF. Wyszukiwanie za pomocą symbolu UKD oferują regionalne i lokalne bazy bibliograficzne stosujące program PATRON.

WPROWADZENIE

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna (UKD) liczy sobie już ponad sto lat. Mimo to jest ciągle szeroko stosowanym systemem klasyfikacji biblioteczno-bibliograficznej, choć niewątpliwie ma wiele niedoskonałości i wad. Obok Klasyfikacji Dziesiętnej Deweya (KDD) jest jedną z najpowszechniej wykorzystywanych na świecie klasyfikacji (zwłaszcza w środowisku europejskim) do potrzeb rejestracji i klasyfikacji piśmiennictwa (Siwecka, 2015, s. 183). Chociaż UKD powstała z myślą o ogólnoswiatowej rejestracji bibliograficznej, szybko zyskała prawo obywatelstwa w innych rodzajach bibliografii i stan ten utrzymuje się do dzisiaj. Jej praktyczne znaczenie jest duże. Wykorzystywana jest do porządkowania zrzębu głównego międzynarodowych bibliografii i bieżących bibliografii narodowych, a także bibliografii specjalnych, zwłaszcza wymagających szczegółowego klasyfikowania z dziedziny techniki i nauk ścisłych.

Celem niniejszego artykułu jest próba przedstawienia historii stosowania klasyfikacji dziesiętnej w bibliografii polskiej, począwszy od pierwszych lat XX w. po czasy dzisiejsze. Zamiarem autorki było ukazanie początków i głównych tendencji rozwojowych w zakresie wykorzystywania UKD w polskiej praktyce bibliograficznej w aspekcie przemian zachodzących na polu organizacyjnym i technologicznym. Powodem podjęcia tematu stało się stwierdzenie niemal całkowitego braku publikacji z tego zakresu. Jediną jak dotąd publikacją sygnalizującą zagadnienie stosowania klasyfikacji dziesiętnej w bibliografii polskiej jest artykuł Jadwigi Bornstei-

nowej *Klasyfikacja Dziesiętna w Polsce* (1956), zawierający wykaz piśmiennictwa polskiego na temat klasyfikacji dziesiętnej za lata 1903-1956 oraz spis prac bibliograficznych posługujących się klasyfikacją w tym okresie.

Niniejszy artykuł składa się z dwóch części. Aby uzyskać szerszą perspektywę badawczą, w części pierwszej zaprezentowano, w syntetycznym skrócie, historię wykorzystywania klasyfikacji dziesiętnej w bibliografiach międzynarodowych i zagranicznych¹. W części drugiej, omówiono rozwój tej klasyfikacji w polskich wydawnictwach bibliograficznych, ze wskazaniem na różne aspekty jej praktycznego stosowania. Zaprezentowano także wkład i zasługi pojedynczych osób oraz różnych instytucji i organizacji w popularyzację i upowszechnianie wiedzy o klasyfikacji oraz propagowanie jej w praktyce bibliograficznej.

UKD W MIĘDZYNARODOWYCH I ZAGRANICZNYCH BIBLIOGRAFIACH

W 1876 r. bibliotekarz amerykański Melvil Dewey (1851-1931), dyrektor biblioteki Uniwersytetu Columbia, opublikował anonimowo tablice klasyfikacyjne *Decimal classification*. Ogromną zaletą tego systemu było zastosowanie w nim notacji dziesiętnej z wykorzystaniem znanych niemal na całym świecie cyfr arabskich. Właściwość ta zainteresowała m.in. dwóch prawników belgijskich, Paula Otleta i Henriego La Fontaine'a, którzy poszukiwali metody klasyfikacji dla światowego rejestru piśmiennictwa z zakresu nauk społecznych (Augustyniak, 2004, s. 6). Po zapoznaniu się z systemem Deweya zaczęli oni myśleć o spisie bibliograficznym mającym zasięg ogólnoswiatowy, który obejmowałby nie tylko nauki prawnicze, ale wszelkie możliwe dziedziny. W ten sposób zrodziła się idea stworzenia Uniwersalnego rejestru bibliograficznego (*Répertoire bibliographique universel*) – bibliografii o nieograniczonym zakresie i zasięgu, zorganizowanej w postaci kartoteki dokumentacyjnej. Z inicjatywy Otleta i La Fontaine'a, w związku z Międzynarodową Konferencją Bibliografów, która odbyła się w 1895 r. w Brukseli, przygotowano przekład dzieła Deweya na język francuski. Efektem obrad tej konferencji było powołanie do życia Międzynarodowego Instytutu Bibliograficznego (*Institut international de bibliographie* – IIB). Na konferencji podjęto również decyzję o rozpoczęciu prac nad ogólnoswiatową bibliografią bieżącą, rejestrującą całość piśmiennictwa naukowego. Usankcjonowano także koncepcję układu tej bibliografii, miała być tu wykorzystana klasyfikacja dziesiętna zbudowana na wzór systemu Deweya (Augustyniak, 2004, s. 6-7). Pieczę nad tworze-

¹ Informacje na temat wykorzystywania klasyfikacji dziesiętnej w międzynarodowych bibliografiach ogólnych i specjalnych oraz bibliografiach narodowych zaczerpnięto z prac (Żydanowicz, 1973), (Mendykowa, 1987), (Siwecka, 2015).

niem bibliografii powierzono IIB oraz Międzynarodowemu Biuru Bibliograficznemu (L'Office international de bibliographie). Rok 1905 można uznać za datę powstania Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej, ponieważ wówczas ukazało się pierwsze wydanie tablic klasyfikacji brukselskiej: *Manuel de Répertoire bibliographique universel (Podręcznik uniwersalnego rejestru bibliograficznego 1905-1907)*. Obok pierwotnej, amerykańskiej, zaistniała więc druga wersja systemu: europejska, a ściślej brukselska; nazwę Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna – Classification décimale universelle – nadano jej dopiero w 1929 r., pojawiła się ona w tytule drugiego pełnego wydania tablic (Augustyniak, 2004, s. 8). Podstawowy podział przeprowadzono według systemu Deweya, ale klasyfikacja została znacznie rozbudowana, o tablice pomocnicze zawierające poddziały wspólne. Dzięki tej modyfikacji UKD była lepiej dostosowana do klasyfikacji dokumentów o zróżnicowanej formie i bardzo wyspecjalizowanej tematyce.

Prace nad stworzeniem uniwersalnej bibliografii powszechnej w układzie dziesiętnym ze względu na jej zakładane rozmiary od początku spotykały się z krytycznymi ocenami. Dotyczyły one zarówno możliwości realizacji tego przedsięwzięcia, jak i jego późniejszego wykorzystania. W 1931 r. kartoteka liczyła już około 20 mln kart (Ścibor, 1987, s. 3), ostatecznie jednak w połowie lat 30. XX w. zaniechano dalszego gromadzenia opisów bibliograficznych. W 1931 r. IIB przekształcono w Międzynarodowy Instytut Dokumentacji (z siedzibą w Hadze); zmiana ta symbolizowała ostateczne odżegnanie się od koncepcji ogólnoswiatowej bibliografii, „niejako zwrócenie zagadnień bibliografii bibliotekarstwu i przesunięcie akcentów na zagadnienia metodyki i pragmatyki dokumentacji” (Augustyniak, 2004, s. 10). Do kolejnej zmiany nazwy doszło w 1938 r., Instytut przemianowano wtedy na Międzynarodową Federację Dokumentacji (Federation International de Documentation – FID). Przez cały okres swojego istnienia FID przeprowadzała w sposób zorganizowany reformy UKD, tak aby nadać za rozwojem nauki i techniki, a jednocześnie zachować wszelkie międzynarodowe cechy systemu.

Mimo że podjęta przez P. Otleta i H. La Fontaine'a próba opracowania ogólnoswiatowej bibliografii uniwersalnej zakończyła się fiaskiem, idea współpracy międzynarodowej w dziedzinie informacji o dorobku piśmienniczym stała się impulsem do poszukiwania realnych możliwości jej realizacji. Jedną z form było publikowanie ogólnoswiatowych bibliografii ogólnych i specjalnych w układzie klasyfikacji dziesiętnej, którą IIB rekomendował na gruncie europejskim jako systematykę obowiązującą w międzynarodowej współpracy intelektualnej.

Najwcześniejszą z nich była bieżąca bibliografia filozoficzna pt. *Sommaire idéologique des ouvrages et des revues de philosophie*, ogłaszana przez Institut Supérieur de Philosophie Université Catholique de Louvain. Ukazywała się ona w latach 1895-1914 jako dodatek do czasopisma „Revue

Néoscolastique de Philosophie". Na podkreślenie zasługuje fakt, że Instytut wykorzystał w bibliografii pierwszy przekład dzieła Deweya już w roku jego ogłoszenia, co stawia go w rzędzie prekursorów stosowania KDD w Europie, i to nie tylko w zakresie bibliografii². Natomiast pierwszą bibliografią, której układ oparto na brukselskiej modyfikacji Klasyfikacji Dziesiątej³, była międzynarodowa bieżąca bibliografia bibliografii *Bibliographia Bibliographica Universalis* (1898-1904), wydawana przez IIB, pod redakcją H. La Fontaine'a (Sawoniak, 1971, s. 56)

Do najbardziej znanych na świecie międzynarodowych bibliografii o zakresie ogólnym, których układ oparty został na systematyce UKD, należy *Index bibliographicus. Catalogue of sources of current bibliographical information* (Genewa 1925-1964) – ogólnościatowa ewidencja bibliografii bieżących; w wydaniu trzecim (1951-1952) wprowadzono także indeks tematyczny, zawierający nagłówki UKD (Sawoniak, 1971, s. 87). Druga taka pozycja to *Guide to Reference Material* Alberta Johna Walforda, międzynarodowa bibliografia wydawnictw informacyjnych, mająca aktualnie już sześć wydań (wyd. 1, 1959; wyd. 6, 1993). Nie mniej znany *Index Translationum. Répertoire international des traductions* – bieżąca bibliografia tłumaczeń dzieł obcych w różnych krajach, wydawana od 1932 r., w wydawnictwie wznowionym w 1949 r. wprowadzono UKD jako element szeregowania materiału w obrębie każdego państwa.

UKD znalazła także zastosowanie w międzynarodowych bibliografiach dziedzinowych, zwłaszcza z zakresu techniki i nauk ścisłych – jak np. *Internationale Bibliographie der Fachbibliographien für Technik* (1969); w bibliografiach pewnych typów dokumentów, np. *Index Technik. Internationale Zeitschriftenchau* (1963-1971), *Guide to Current British Periodicals in the Humanities and the Social Science* (1985) A.J. Walforda; bibliografiach analitycznych: *Bibliographia cartographica* (1974-2012), *Photographic Abstracts* (1978-1987). Można ją również spotkać, choć rzadko, w bibliografiach nauk społecznych, np. w *Key to Economic Sciences* – dawniej *Economic Abstracts* (1921-1987). Wynika to ze szczególnych właściwości tych nauk (np. nieostrości aparatury pojęciowej, często odmiennej terminologii w różnych krajach, tendencji integracyjnych) oraz faktu, że nie są one umiędzynarodowione w takim stopniu, jak nauki ścisłe.

W latach 20. i 30. XX w. UKD z wolna wkraczała do różnych rodzajów bibliografii o zasięgu krajowym, zarówno narodowych, jak i specjalnych. Systematyka oparta na UKD dużą popularnością cieszyła się w czeskiej bibliografii narodowej, zarówno w retrospektywnej (Nosovský Karel, Pra-

² Warto zauważyć, że Institut Supérieur de Philosophie nawiązał ścisłą współpracę z Międzynarodowym Instytutem Bibliograficznym już w roku jego powstania.

³ Brukselska modyfikacja Klasyfikacji dziesiątej publikowana była po francusku w oddzielnych zeszytach, ukazujących się w latach 1897-1905 (Sosińska-Kalata, 1995, s. 54.)

zak Vilém *Soupis československé literatury za léta 1901-1925*. Díl 1-2. Praha 1931-1938), jak i bieżącej („Bibliografický katalog CSR” 1933-1950), gdzie dodatkowo poszczególne pozycje zostały zaopatrzone w symbole klasyfikacji. Wprowadziła ją również bieżąca bibliografia belgijska „Bibliographie de Belgique” i norweska „Norsk Bokfortegnelse”. Symbole UKD umieszczano od 1921 r. w Związku Radzieckim w „Knižnej Letopisi”, a w 1925 r. zastosowano w niej układ działowy, wzorowany na klasyfikacji. W 1931 r. schemat ten zmodyfikowano wskutek upolitycznienia i odejścia od klasyfikacji dziesiętnej, którą uznano za formę dywersji „wrogów ludu” (Kalinin, 1997, s. 31). Poza bibliografiami narodowymi układ oparty na UKD występował w bibliografiach specjalnych, np. w narodowych bibliografiach bibliografii (Êvgen Ūlij Pelens'kij: *Bibliografiâ ukraïns'koï bibliografii*, L'viv 1934), bieżących bibliografiach z zakresu księgoznawstwa („Bibliografie československe knihovědy” Praha 1928-1944), a także nauk ekonomicznych (*Schweizerische Bibliographie für Volkswirtschaft und Statistik*. Bern 1937-1986).

Po II wojnie światowej zakres stosowania UKD w wydawnictwach bibliograficznych uległ znacznemu rozszerzeniu. Dotyczy to zwłaszcza bieżących bibliografii narodowych, w mniejszym stopniu bibliografii specjalnych o zasięgu krajowym. W tych ostatnich UKD zaadaptowała się w bibliografiach krajów socjalistycznych – w szczególności w narodowych bibliografiach bibliografii, zarówno retrospektywnych (np. *Bibliografija jugoslovenskich bibliografija 1945-1955*, Beograd 1958), jak i bieżących (*A Magyar Bibliográfiák Bibliográfiája*, *Bibliografia Slovenských Bibliografii*) oraz w bibliografiach księgoznawczych (*Bibliografie českého knihovnictví*, *bibliografie a VTEI*, *Literatur zum Bibliothekswesen*). Układ oparty na UKD można też spotkać w bibliografiach z zakresu nauk medycznych i przyrodniczych (*Bibliographia Medica Čechoslovaca 1947-1980*, *Slovenska bibliografia. Sustavny rozpis prispevkov z periodickej literatury 1950*).

Tymczasem w bieżących bibliografiach narodowych UKD zyskiwała stopniowo duże uznanie i etapowo rozpowszechniała się na świecie, ustępując pierwszeństwa tylko KDD.

Jeszcze na początku lat 50. XX w. klasyfikację UKD jako podstawę układu bibliografii narodowej stosowały jedynie trzy państwa (Argentyna, Jugosławia, Turcja), a bibliografie belgijska i polska uzupełniały opisy bibliograficzne o symbole klasyfikacji (Siwecka, 2015, s. 196). Niektóre kraje ówczesnego obozu socjalistycznego, np. Czechosłowacja, musiały w 1953 r. zastąpić UKD schematem wzorowanym na klasyfikacji stosowanej w bibliografiach radzieckich, którą zdominowały kryteria ideologiczne i społeczne. Z biegiem czasu sytuacja UKD w bibliografiach narodowych uległa diametralnej zmianie. W latach 70. UKD, obok KDD, stała się najczęściej wykorzystywanym systemem w bibliografiach narodowych (Siwecka, 2015, s. 199). Ponadto niektóre kraje posługujące się innym ukła-

dem rzeczowym niż UKD zamieszczały w opisie symbole tej klasyfikacji (np. Albania, Czechosłowacja).

Pod koniec lat 70. XX w., w związku z realizacją programu Universal Bibliographic Control (Uniwersalna Rejestracja Bibliograficzna) oraz zgodnie z ustaleniami międzynarodowego kongresu paryskiego w 1977 r., dotyczącymi bieżących bibliografii narodowych podstawą układu tych bibliografii stały się klasyfikacje bibliograficzno-biblioteczne o zasięgu międzynarodowym (Borzuchowska, 1989, s. 87). W latach 90. porządkowanie systematyczne materiału według UKD stosowały bibliografie Francji, krajów frankofońskich części Afryki (Algierii, Maroka, Tunezji, Senegalu), Hiszpanii, krajów Ameryki Południowej (Argentyny, Ekwadoru) oraz większość krajów Europy Centralnej i Wschodniej (Czech, Węgier, Polski, Rumunii, Bułgarii). Warto odnotować, że w rosyjskiej bibliografii „Knižnaja Letopis” UKD powróciła dopiero po pierestrojce w 1990 r. (Kalinin, 1997, s. 30). Od tego czasu zasięg stosowania UKD uległ niewielkiemu zawężeniu. Niektóre kraje jak np. Francja wprowadziły KDD.

Klasyfikacje stosowane w bibliografiach narodowych służą nie tylko do organizacji zrębu głównego w edycyjnych wersjach bibliografii (druk tradycyjny lub elektroniczny), ale stanowią dodatkowy punkt dostępu treściowego, obok haseł przedmiotowych tezaury (zwykle tworzonego w narodowej centrali bibliograficznej lub przez nią adaptowanego). Najczęściej stosowane są: Klasyfikacja Dziesiąta Deweya, Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta, Klasyfikacja Biblioteki Kongresu i klasyfikacja wydawnicza UNESCO. W ostatnich latach widoczna jest tendencja do stopniowego odchodzenia od symboli UKD na rzecz KDD. Zmiany takiej dokonały m.in. Niemcy, Francja (Fedorowicz, 2009, s. 23).

Sposoby udostępniania bibliografii narodowej, a co za tym idzie oferowane punkty dostępu do treści i możliwości wyszukiwania dokumentów, są zróżnicowane. Chociaż wiele narodowych central bibliograficznych oferuje wgląd do bibliografii narodowych w postaci baz danych, listę nowości udostępnia także w postaci HTML lub plików PDF (Siwecka, 2015, s. 261). Stopniowo zastępują one wersje drukowane (np. w Austrii od 2003 r., Danii – od 2004, Francji – od 2001, w Polsce od 2010 r.). Wraz z pojawieniem się możliwości publikowania bibliografii narodowych w postaci plików w formacie PDF ponownie uznano znaczącą rolę klasyfikacji dla układu bibliografii. Często wykorzystuje się w tym celu – obok KDD – UKD, np. w bibliografii estońskiej, hiszpańskiej, polskiej.

W latach 60., 70. i 80. XX w. uwidoczniło się stopniowe odchodzenie od UKD wielu instytucji, które stosowały tę klasyfikację w wydawnictwach bibliograficznych. Zauważono m.in., że „wraz z rozwojem zautomatyzowanych systemów informacyjnych występuje powolny, ale stały proces kurczenia się zasięgu stosowania UKD przez rodzinowe (branżowe) ośrodki i systemy informacyjne, głównie na korzyść języka deskryptoro-

wego” (Ścibor, 1976, s. 28). Panowało wówczas przekonanie, że klasyfikacje z trudną do zrozumienia dla użytkownika notacją są mało przydatne w systemach komputerowych. Niesłuszność takiego poglądu dowiedziona została na podstawie licznych eksperymentów, które wykazały, że nic nie stoi na przeszkodzie, aby stosować UKD do opisu dokumentów i wyszukiwania rzeczowego (Ścibor, 1989, s. 123-124). Mimo to wielkie zautomatyzowane systemy informacyjno-bibliograficzne, jak np. MEDLINE, PASCAL, INSPEC czy *Chemical Abstracts Service* nie używają tej klasyfikacji. Korzystają one najczęściej z własnego, specjalistycznego języka haseł przedmiotowych oraz klasyfikacji specjalistycznej (Sosińska-Kalata, 1995, s. 57).

W 1992 r. utworzono Konsorcjum ds. UKD (UDC Consortium), któremu FID przekazał prawo własności intelektualnej do UKD oraz pełną odpowiedzialność za tę klasyfikację. Jednym z najważniejszych celów tej organizacji jest promocja i utrzymanie pozycji UKD jako międzynarodowego języka informacyjno-wyszukiwawczego oraz dostosowanie go do potrzeb współczesnych systemów informacyjnych (Sosińska-Kalata, 1995, s. 62).

Ocenia się, że współcześnie najczęściej stosowanym na świecie systemem bibliograficzno-bibliotecznym jest KDD. Warto odnotować, że mimo tego, iż dominuje ona w krajach anglojęzycznych, stosowana jest tam także UKD, zwłaszcza w wymagających szczegółowego klasyfikowania bibliografiach specjalistycznych i specjalnych (Sosińska-Kalata, 1995, s. 56). Przykładem takiej bibliografii była jedna część systemu brytyjskiej bibliografii narodowej: *The British National Film and Video Catalogue*.

Także w bibliograficznych serwisach informacyjnych znacznie częściej spotyka się KDD. Do popularności tej klasyfikacji wydatnie przyczyniło się to, że została ona zaadaptowana w 1971 r. przez Brytyjską Bibliografię Narodową (*British National Bibliography*), jak też i to, że symbole KDD umieszczono w opisach tworzonych przez British Library na nośniku maszynowym w formie MARC/BNB. Klasyfikację tę stosowano w systemach informacyjno-bibliograficznych nie tylko w Wielkiej Brytanii, ale także w krajach skandynawskich, Australii, Niemczech i Francji (Sosińska-Kalata, 1995, s. 52). Obecnie za pomocą symbolu KDD można przeszukiwać zawartość bazy np. *UlrichsWeb*. Natomiast UKD jako narzędzie wyszukiwawcze stosowana jest w nielicznych bazach bibliografii narodowych, np. estońskiej⁴ czy łotewskiej⁵.

Dominacja schematu KDD nad UKD na gruncie bibliografii spowodowana została jej wsparciem finansowym oraz przejściem odpowiedzial-

⁴ Biblioteka Narodowa Estonii. Dostęp: <https://www.nlib.ee/et/rahvusbibliograafia-kirjastajale>.

⁵ Łotewska Biblioteka Narodowa. Dostęp: <https://lnb.lv/en/catalogues-and-databases/national-bibliography>.

ności za nią przez Online Computer Library Center (OCLC), którego rekordy są nabywane na całym świecie (Siwecka, 2015, s. 182). Wydaje się też, że chociaż UKD góruje nad KDD elastycznością struktury i szczegółowością tablic, to szczegółowość KDD jest wystarczająca z punktu widzenia zastosowań bibliograficznych. Ze względu na pokrewieństwo między UKD i KDD w latach 20. XX w. podjęto prace mające na celu ich harmonizację, jednak działania te nie doszły do skutku. Ponowne próby współpracy pomiędzy UKD i KDD podjęte w latach 90. XX w., zakończyły się także niepowodzeniem (Siwecka, 2015 s. 184).

KLASYFIKACJA DZIESIĘTNA W BIBLIOGRAFII POLSKIEJ W PERSPEKTYWIE HISTORYCZNEJ

W Polsce istnieje już długoletnia tradycja użytkowania UKD w bibliografii. W jej historycznym rozwoju można wyróżnić cztery okresy. Każdy z nich miał wpływ na zakres i sposób oraz wykorzystanie systemu do potrzeb rejestracji i klasyfikacji piśmiennictwa.

Okres pierwszy jest związany z początkami klasyfikacji, rozwijaniem jej praktycznego stosowania w pracach bibliograficznych. Sięga on w zasadzie początku XX w. i trwał do końca międzywojnia.

Pierwszą wzmiankę o klasyfikacji dziesiętnej Deweya podał w 1901 r. Idzi Radziszewski przy okazji omawiania działalności Wyższego Instytutu Filozoficznego w Lowanium. Tenże Instytut zastosował ją w publikowanej przez siebie międzynarodowej bieżącej bibliografii filozoficznej (Radziszewski, 1901, s. 491)⁶. Trzy lata później, na łamach „Przeglądu Filozoficznego” Radziszewski wystąpił z artykułem programowym: *Układ dziesiętny w bibliografii filozoficznej* (Radziszewski, 1904, s. 259-263), a następnie, w latach 1905-1906, ogłaszał w ponumerowanych kolejno trzech dodatkach do tego czasopisma *Polską bibliografię filozoficzną w układzie dziesiętnym-ideologicznym*. Był to pierwszy polski spis bibliograficzny, w którym układ zrębu głównego oparto na Klasyfikacji Dziesiętnej Deweya.

Należy przy tym odrzucić zbyt śmiało twierdzenie Barbary Konarskiej, że „duże zbieżności wykazuje UKD z układem stosowanym w *Bibliografii historii polskiej* Ludwika Finkla” (Konarska, 1971, s. 105). Jak dowodzi Adam Nowak: „Możliwości zapoznania się Finkla z zasadami tej klasyfikacji istniały, ale hipoteza ta wydaje się mało prawdopodobna i nie znajduje odzwierciedlenia w zachowanych materiałach źródłowych” (Nowak, 2007, s. 86).

⁶ Ks. Idzi Radziszewski zainteresował się systemem Deweya i jego wykorzystaniem w bibliografii filozoficznej podczas dwuletnich studiów (1898-1900) w Institut Supérieur de Philosophie, (Nowodworski, 1962, s. 375-376).

Ważną rolę w popularyzacji klasyfikacji dziesiętnej w Polsce odegrali bibliotekarze polskich bibliotek na obczyźnie, którzy nawiązali kontakt z IIB, jak np. Władysław Strzembosz – bibliotekarz Biblioteki Polskiej w Paryżu w latach 1901-1916 i Waław Karczewski – bibliotekarz Biblioteki Muzeum Narodowego w Rapperswilu (Jarecka, 1979, s. 222-223). W 1903 r. Strzembosz opublikował w czasopiśmie „Książka” obszerny artykuł dotyczący klasyfikacji dziesiętnej Deweya; z systemem tym zapoznał się w IIB w 1902 r. Postulował on, aby strona polska (księgarze i wydawcy) włączyła się do opracowywania Uniwersalnego rejestru bibliograficznego. Pisał: „Dołożmy wszelkich starań, aby nasz dorobek umysłowy został tam uwzględniony. Nie czekajmy, aż nas poproszą o udział, lecz przeciwnie pilnujmy sami, by nas nie pomijano” (Strzembosz, 1903, s. 191).

Realizacja tego postulatu stała się możliwa dopiero trzy lata później. W 1907 r. zorganizowany został Instytut Bibliograficzny przy Bibliotece Publicznej w Warszawie, rok później podjął on współpracę z IIB. Powstał on dzięki inicjatywie i uporowi Samuela Dicksteina, prezesa Towarzystwa Biblioteki Publicznej w Warszawie, entuzjasty współpracy międzynarodowej w zakresie informacji bibliograficznej. Instytut Bibliograficzny włączył się w międzynarodowe prace dokumentacyjne jako sekcja narodowa opracowująca bibliografię polską. Do zadań jego należało prowadzenie bieżącej rejestracji polskiej produkcji wydawniczej zgodnie z zasadami klasyfikacji dziesiętnej (w redakcji brukselskiej), a także dostarczanie tak przygotowanych materiałów do centrali Uniwersalnego rejestru bibliograficznego w Brukseli. Poza tym Instytut zamierzał wydawać *Bibliografię polską XIX wieku* tomami obejmującymi pięciolecia; tom pierwszy miał wykazywać piśmiennictwo za lata 1901-1905, tom drugi 1906-1910 itd. W każdym tomie planowano zastosować dwa układy: alfabetyczny według nazwisk autorów i systemu dziesiętnego, według działów naukowych (W sprawie..., 1908, s. 147-148). W latach 1909-1912 zgromadzone zostały opisy bibliograficzne piśmiennictwa polskiego za lata 1901-1904 i 1907-1908. Nie wiadomo, czy zebrane przez Instytut materiały do bibliografii polskiej XX w. zostały wykorzystane przy tworzeniu „bibliografii światowej”. Instytut wziął natomiast udział w przygotowaniu *Bibliographia Economica Universalis*, wysłał do Brukseli opracowane według klasyfikacji dziesiętnej polskie materiały z tego zakresu (Ślōdkowska, 1966, s. 269). Na realizację szerszych zamierzeń bibliograficznych nie pozwoliły ówczesne warunki. W 1913 r., wraz z ustąpieniem Dicksteina ze stanowiska prezesa Towarzystwa Biblioteki Publicznej, Instytut Bibliograficzny został zamieniony na Dział Bibliograficzny tej biblioteki, którego zadania ograniczono do gromadzenia i opracowywania księgozbioru bibliograficznego.

Mimo krótkotrwałej działalności, Instytut Bibliograficzny przy Bibliotece Publicznej w Warszawie zapoczątkował tradycję stosowania układu

dziesiątego w Polsce i ujawnił jego wartości informacyjne w bibliografii. Instytut nie tylko propagował klasyfikację dziesiątą i szerzył wiedzę na jej temat, m.in. na łamach swojego organu, „Przeglądu Bibliotecznego” (1908-1909), ale także posługiwał się nią w sporządzanych przez siebie wydawnictwach bibliograficznych. Służąc tym bezpośrednio Bibliotece Publicznej, Instytut przygotował do druku, w systemie dziesiątym trzy tomy katalogów Czytelnii Naukowej⁷. Zostały one opublikowane w latach 1907-1911 (Kraczkiewicz, 1961, s. 540).

Nie mniejsze osiągnięcia we wprowadzaniu i propagowaniu UKD miała Biblioteka Publiczna w Warszawie, która już w 1907 r. (jako jedna z pierwszych polskich bibliotek)⁸ zaczęła opracowywać katalog dziesiąty swoich zbiorów (Kraczkiewicz, 1961, s. 540). Z grona jej pracowników wyszli znani teoretycy i praktycy w tym zakresie, którzy działali jeszcze po II wojnie światowej – J. Bornsteinowa⁹ i Stefania Osmólska¹⁰. Im w głównej mierze zawdzięczamy wprowadzenie do polskiej praktyki bibliotecznej tablic UKD. One właśnie przygotowały grunt, ogłaszając pierwsze polskie adaptacje tablic klasyfikacyjnych i wskazówki metodyczne (Stopa, 2009, s. 3). Natomiast prace i wysiłki Biblioteki zmierzające do zorganizowania międzynarodowej współpracy przerwała I wojna światowa (Jarecka, 1980, s. 224).

Ciekawostką może być fakt, że Biblioteka miała także pośredni udział w pierwszej próbie zastosowania klasyfikacji dziesiątej w katalogu księgarskim. Gabriel Centnerszwer, księgarz warszawski, pracujący honorowo w niej od 1907 r. w dziale „oceny książek”, ogłosił w 1909 r. *Katalog nakładowy i komisowy według systemu dziesiątego ułożony* (Karczewski, 1909, s. 134-137).

Klasyfikacja dziesiąta od początku budziła w ówczesnej Polsce wiele kontrowersji. Miała swoich zwolenników, ale i zagorzałych przeciwników. Ustosunkowując się do zaistniałej sytuacji, Jan Stanisław Bystron –

⁷ *Katalog czytelnii naukowej*. Warszawa: Towarzystwo Biblioteki Publicznej. *Katalog nr 1 czytelnii naukowej*, 1907, 164 s.; *Katalog nr 2 ze skorowidzem do katalogu nr 1-1*. 1908, s. 165-214; *Katalog czytelnii naukowej*. Warszawa 1911, 396 s.

⁸ Wcześniej klasyfikację dziesiątą Deweya wprowadziła Biblioteka Politechniki Warszawskiej. Stało się to za sprawą Edwarda Dobrzyńskiego, który po raz pierwszy w Polsce zastosował tę klasyfikację do opisu katalogowego początkowo czasopism, a następnie książek. Jeżeli w tablicach brakowało odpowiedniego symbolu, nadawał on publikacjom własny symbol i oznaczał go gwiazdką. Katalog dziesiąty miał swój indeks alfabetyczny. E. Dobrzyński przetłumaczył też (w 1904 r.) z francuskiego *Classification bibliographique décimale. Resume des table* (zob. *Zarys historii Biblioteki Politechniki Warszawskiej*, 2008, s. 12)

⁹ Jadwiga Bornsteinowa (1877-1971) – autorka pracy pt. *Zasady klasyfikacji dziesiątej: podręcznik bibliotekarski* (Warszawa 1925). Ogłosiła szereg artykułów i prowadziła ćwiczenia z zakresu klasyfikacji dziesiątej. Po II wojnie światowej kierowała opracowaniem rzeczowym w redakcji „Przewodnika Bibliograficznego, przygotowała także tablice skrócone dla potrzeb „Przewodnika” wydane w 1969 r.

¹⁰ Stefania Osmólska (1900-1983) opublikowała *Międzynarodową Klasyfikację Dziesiątą – wskazówki pomocnicze* (Warszawa 1938). Prowadziła szeroko zakrojoną akcję szkoleniową w zakresie UKD. Uczestniczyła w opracowaniu i redakcji tablic UKD publikowanych przez FID.

wówczas początkujący, później wybitny uczony pisał: „System dziesiętny ma swoich nieprześlągniętych wrogów: szereg bibliografów i bibliotekarzy patrzy na niego z niechęcią lub co najmniej z obojętnością. Zarzuca mu się, nie bez słuszności zresztą, że układ dziesiętny wprowadza schematyzm w bibliografii, że podziały nauki nie dadzą się ująć ściśle w ten sposób [...] Nie jesteśmy powołani do oceniania niedogodności tego systemu; być może, że niejedno będzie można jeszcze zmienić i poprawić, ale w każdym razie stwierdzić należy, że system dziesiętny zapewnia nam tak znaczne korzyści i w istocie swej jest tak prosty, że trudno myśleć o możliwości istnienia lepszego, zwłaszcza, że bezwzględnie dobry żaden być nie może” (Bystron, 1916, s. 110-111). Można domniemywać, że wystąpienie Bystronia było podyktowane potrzebą zmiany nastawienia bibliografów i bibliotekarzy do klasyfikacji dziesiętnej, wynikającego w dużej mierze z nieznamomości posługiwania się nią oraz brakiem wiedzy o niej.

W czasach II Rzeczypospolitej krzewienie wiedzy na temat użytkowania UKD w bibliografii pozostawało w sferze działalności wąskiej grupy bibliotekarzy i bibliografów, która dostrzegała zalety tej klasyfikacji w pracy bibliograficznej i dokumentacyjnej. Problematykę tą na łamach czasopism poruszano sporadycznie. Stąd ważnym wydarzeniem było jej podniesienie na II Zjeździe Bibliofilów Polskich (Warszawa, 1926), podczas którego w sekcji bibliograficznej zaprezentowano dwa referaty na temat zalet stosowania klasyfikacji w bibliotekarstwie i bibliografii specjalnej. Wygłosili je J. Borsteinowa i Stanisław Rodowicz¹¹. W rezolucjach zapisano, że członkowie sekcji doradzają wprowadzenie systemu dziesiętnego we wszystkich nowo zakładanych bibliotekach polskich, jako wyróżniającego się wybitnymi zaletami i stanowiącego przy tym międzynarodowy język bibliotekarski oraz tworzenie wykazów bibliograficznych dla zagranicy z rzeczowymi wskazówkami w języku francuskim (*Pamiętnik*, 1928, s. 61).

Środowisko bibliotekarzy sądziło, że wraz z powołaniem do życia w 1928 r. Instytutu Bibliograficznego przy Bibliotece Narodowej, instytucja ta nie tylko w nazwie, ale też kompetencjach nawiąże do prac Instytutu Bibliograficznego przy Bibliotece Publicznej w Warszawie. Oczekiwania te już wkrótce, niestety, okazały się płonne. Instytut Bibliograficzny, skupiony na prowadzeniu bieżącej rejestracji polskiej produkcji wydawniczej, nie tylko nie nawiązał stosunków z IIB, ale także nie uczestniczył w propagowaniu klasyfikacji dziesiętnej ani nie udzielał informacji na jej temat. Działalność w tym zakresie miał rozpocząć powstały w 1929 r. Dział Klasyfikacji Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy, z planów tych jednak nic nie wyszło (Jarecka, 1980, s. 224).

¹¹ J. Borsteinowa: *Dodatknie strony klasyfikacji dziesiętnej*; S. Rodowicz: *Bibliografia techniczna w systemie dziesiętnym* (*Pamiętnik*, 1928, s. 59-61).

Dodatkową i istotną barierą w upowszechnianiu klasyfikacji dziesiętnej był brak tłumaczenia na język polski brukselskiego wydania UKD oraz środków na wydanie tłumaczenia w cenach przystępnych dla zainteresowanych tym systemem (Rodowicz, 1931, s. 121).

Ponieważ instytucje państwowe nie wykazywały oczekiwanego zainteresowania sprawą upowszechniania UKD, inicjatorami różnych poczynań na tym polu i autorami akcji, które zmierzały do krzewienia wiedzy o klasyfikacji i używania jej w pracach bibliograficznych, stały się stowarzyszenia naukowo-techniczne, ośrodki kształcenia bibliotekarzy oraz Poradnia Biblioteczna Warszawskiego Koła Związku Bibliotekarzy Polskich. Szczególnie duże zasługi w rozwoju i promocji UKD na gruncie bibliografii położyli: Helena Radlińska i S. Rodowicz. Obydwoje entuzjaści systemu klasyfikacji dziesiętnej, uważali go za doskonały dla celów biblioteczno-bibliograficznych, zwłaszcza w zakresie pracy informacyjnej.

H. Radlińska (1879-1954), twórczyni pedagogiki specjalnej w Polsce, a także bibliotekarka i bibliograf, odegrała ważną rolę w popularyzacji UKD i szkoleniu z umiejętności jej stosowania w praktyce bibliograficznej¹². Na ukształtowanie poglądów Radlińskiej duży wpływ wywarła jej praca w „Roczniku Pedagogicznym” (1919-1929), którego założycielem i redaktorem był wspomniany wcześniej S. Dickstein, znakomity bibliograf i pedagog, a zarazem zwolennik współpracy w zakresie międzynarodowej klasyfikacji bibliograficznej. Praca ta pozwoliła Radlińskiej na zgłębianie zagadnień bibliograficznych oraz ułatwiła kontakty zagraniczne (Lepalczyk, 1961, s. 227, 230). Uczestnicząc w międzynarodowych kongresach i zjazdach pedagogicznych, poznała wielu wybitnych działaczy oświatowych, w tym m.in. P. Otleta, z którym połączyła ją serdeczna przyjaźń. Od niego otrzymała pierwsze rady i wskazówki dotyczące układu dziesiętnej i zastosowała je w bieżącej bibliografii pedagogicznej (1923-1928) w „Roczniku Pedagogicznym” (Lepalczyk, 1961, s. 239). Zmianę układu argumentowano tak: „Wszelkie systemy są sztuczne, ten dzięki giętkości znakowań pozwala na wprowadzenie nowych tematów, rozszerzenie przyjętych rubryk. Zwłaszcza znaki umowne systemu dziesiętnej (np. znak stosunku :) pozwalają na przystosowanie wzorca do potrzeb wciąż zmiennych ujmowań naukowych, do nowych zagadnień, które wciąż wysuwa życie. Redakcja przyjęła system dziesiętny podziału bibliograficznego” (Kozłowska, Radlińska, Rychterówna, 1923, s. 423).

Przekonana o wielkiej wartości informacyjnej i zaletach systemu dziesiętnej w praktyce bibliograficznej Radlińska propagowała go w Studium Pracy Społeczno-Oświatowej Wolnej Wszechnicy Polskiej (od 1925 r.),

¹² H. Radlińska zainteresowała się klasyfikacją dziesiętną w trakcie pracy w Bibliotece Uniwersytetu Ludowego w Krakowie, którą kierowała w latach 1905-1909. Reorganizację biblioteki rozpoczęła od wprowadzenia systemu Deweya do klasyfikacji poszczególnych działów powołując specjalistów (Lepalczyk, 1961, s. 227).

którego była założycielką i kierowniczką. Na Seminarium Oświaty Pozaszkolnej, które prowadziła, zachęcała słuchaczy do używania klasyfikacji dziesiętnej w organizacji zrębu głównego w pracach dyplomowych o charakterze bibliograficznym. Zaowocowało to wydaniem pod jej redakcją w 1927 r. *Katalogu biblioteki wzorcowej dla dzieci i młodzieży* autorstwa Jadwigi Filipowskiej-Szemplińskiej i Marii Gutry (Warszawa 1927). W działaniach tych Radlińską wspierał Jan Muszkowski, kierownik Seminarium Bibliograficznego. Efektem współpracy obu Seminariów były dwa opracowania bibliograficzne (przygotowane pod kierunkiem Radlińskiej i Muszkowskiego), w których przy porządkowaniu materiału zastosowano klasyfikację dziesiętną: *Bibliografia oświaty pozaszkolnej 1900-1928* Janiny Skarżyńskiej (Warszawa 1929) i jej kontynuacja za lata 1929-1931 (Warszawa 1929) oraz *Bibliografia pracy społecznej 1900-1928* Reginy Rudzińskiej (Warszawa 1929). W tej grupie bibliografii stosujących układ oparty na UKD należy odnotować także pracę Franciszka Sedlaczka, absolwenta Studium: *Bibliografia dotycząca działalności samorządu w zakresie oświaty pozaszkolnej (od 1905 do 1 IV 1930)* (Warszawa 1931).

Praktyczne zalety klasyfikacji dziesiętnej w zakresie pracy dokumentacyjnej szybko doceniło również środowisko techniczne. Było to zjawisko charakterystyczne nie tylko dla Polski. W okresie międzywojennym system ten był używany w większości krajów i coraz częściej wykorzystywany przy rejestrowaniu literatury technicznej (Jarecka, 1980, s. 228).

Pionierem stosowania UKD w dziedzinach technicznych w Polsce był S. Rodowicz (1883-1940) – inżynier, prezes Komitetu Bibliotecznego Stowarzyszenia Techników Polskich (STP), wieloletni kierownik biblioteki Stowarzyszenia, do której wprowadził system dziesiętny. Propagował on ten system w licznych publikacjach¹³, a na II Zjeździe Bibliofilów Polskich (1926 r.) wygłosił referat o zastosowaniu systemu dziesiętnego w bibliografii technicznej. W latach 1929-1931 Rodowicz przewodniczył sekcji systemu dziesiętnego Koła Warszawskiego Związku Bibliotekarzy Polskich, a po jego likwidacji zorganizował Sekcję Bibliograficzną przy Komitecie Bibliotecznym STP. W 1932 r. współorganizował Biuro Bibliografii Technicznej STP. Rodowicz był entuzjastą międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju nauki i techniki oraz posługiwania się jednolitą klasyfikacją, czytelną na gruncie światowym. Z jego inicjatywy od 1929 r. Sekcja Bibliograficzna STP uczestniczyła, jako polska sekcja narodowa, w pracach IIB (później FID). Rodowicz brał również udział w Kongresach IIB jako jej oficjalny przedstawiciel.

Na łamach wydawanego przez siebie od 1923 r. czasopisma „Wiadomości Stałej Delegacji Polskich Zrzeszeń Technicznych” (w 1925 r. zmieni-

¹³ Jak prowadzę moją bibliotekę (Warszawa 1921), *Praktyczne wskazówki organizowania biblioteki (według systemu dziesiętnego)* (Warszawa 1921), *Klasyfikacja Dziesiętna* („Przegląd Techniczny” 1936, nr 5).

ło ono tytuł na „Wiadomości Związku Polskich Zrzeszeń Technicznych”) Rodowicz propagował system dziesiętny, który miał być sposobem budowania międzynarodowej sieci informacji zgodnie z zamierzeniami IIB. W czasopiśmie publikowano pierwsze tłumaczenia tablic Klasyfikacji Dziesiętnej opracowane przez członków Sekcji Bibliograficznej STP oraz sprawozdania z kongresów IIB (Jarecka, 1980 s. 224). Zasługą Sekcji było również opublikowanie w 1938 r. polskiej, skróconej edycji tablic UKD, autoryzowanej przez Polską Sekcję Narodową FID.

Z inicjatywy Rodowicza w „Wiadomościach Związku Polskich Zrzeszeń Technicznych” wyodrębniony został stały dział (istniał on w latach 1929-1934) „Polska Bibliografia Techniczna”, będący jednym z pierwszych polskich przeglądów dokumentacyjnych (Jarecka, 1980, s. 225). Opisy bibliograficzne wprowadzone do tego spisu respektowały wytyczne IIB i były uzupełniane o symbole UKD. Redakcja „czasopisma jako jedna z pierwszych na świecie wykorzystała systematykę dziesiętną do określania zakresu tematycznego prac publikowanych na swoich łamach (Augustyniak, 2006, s. 64).

Wszystkie działania Rodowicza i członków Sekcji Bibliograficznej STP miały na celu przygotowanie gruntu do opracowania polskiej bibliografii technicznej – jako wkładu w międzynarodowe prace dokumentacyjne (Jarecka, 1980, s. 225). Niestety, apel Komitetu Bibliotecznego do członków STP o udział w pracach bibliograficznych i dokumentacyjnych nie spotkał się z należyтым zrozumieniem. Wysiłkiem niewielkiej grupy członków Komitetu opublikowano *Bibliografię polskich wydawnictw technicznych za pierwsze dziesięciolecie niepodległości 1918-1928. Technika – wytwórczość – organizacja* (Warszawa 1929), której zrab główny składał się z „Katalogu polskich wydawnictw z dziedziny techniki, przemysłu i działań z nimi związanych, z lat 1918-1928, ułożonego według klasyfikacji dziesiętnej” oraz „Katalogu polskich czasopism ułożonego według klasyfikacji dziesiętnej i w porządku alfabetycznym”. Ważną inicjatywę, podjętą przez Sekcję Bibliograficzną STP, stanowiła kartoteka dokumentacyjna, będąca rejestrem polskiego piśmiennictwa z zakresu techniki, którego opisy i karty otrzymywały symbole UKD; w 1938 r. kartoteka ta liczyła 271 819 fiszek. Najważniejsze i najwartościowsze polskie publikacje z dziedziny techniki wysyłano do „Repertorium Technicum” w Hadze (Jarecka, 1980, s. 226). O randze prac dokumentacyjnych prowadzonych przez Sekcję może świadczyć fakt, że zainteresował się nimi osobiście P. Otlet. Podczas wizyty w Polsce w 1929 r. uczestniczył on w posiedzeniu Sekcji i zapoznał się z zakresem stosowania systemu dziesiętnego w Polsce. (Jarecka, 1980, s. 227).

Rozwojem i promocją klasyfikacji dziesiętnej zajęła się również Poradnia Biblioteczna założona w 1929 r. przy Warszawskim Kole Związku Bibliotekarzy Polskich, kierowana przez Wandę Dąbrowską. Dla zaspo-

kojenia potrzeb coraz liczniej organizowanych bibliotek powszechnych Poradnia podjęła zespołowe opracowywanie bibliografii oświatowej o charakterze selekcyjnym i adnotowanym oraz katalogów wzorcowych, stosując w nich układ oparty na klasyfikacji dziesiętnej. W założeniu miały one pomóc w pracy nowo powstającym i dopiero organizującym się bibliotekom powszechnym w doborze, kompletowaniu oraz usystematyzowaniu księgozbiorów. W pracy nad wydawnictwami Dąbrowską aktywnie wspierali m.in. J. Muszkowski i H. Radlińska. Przy ich udziale powstała dwutomowa bibliografia pt. *Książka w bibliotece. Katalog Informacyjny* (Warszawa 1934-1936), pod redakcją Dąbrowskiej. Oba tomy objęły łącznie 7 tys. opisów wydanych do 1936 r. Trzeci tom tej bibliografii, w którym zestawienie książek doprowadzono do początków 1939 r., był już w druku i uległ zniszczeniu w czasie powstania warszawskiego (Korpała, 1969, s. 246). Zawierał on około 3 tys. pozycji. W przedmowie do tomu pierwszego czytamy: „O wyborze systemu dziesiętnego, który również jak każdy inny ma swoje zalety i wady zdecydowały następujące względy: gotowy i ustalony schemat podziału i jego międzynarodowy charakter, chęć przedstawienia na konkretnym materiale zasad klasyfikacji dziesiętnej i utworować tą drogą podstawy do jednolitej klasyfikacji w zakresie działów głównych dla potrzeb ogólnokrajowej statystyki bibliotecznej” (Redakcja, 1934, s. XV). Pod redakcją Dąbrowskiej opracowana została kontynuacja wspomnianego katalogu, zatytułowana *Przewodnik Literacki i Naukowy 1933-1935* (Warszawa 1937), z zachowaniem systemu dziesiętnego. Krótco przed wybuchem II wojny światowej Poradnia zdążyła jeszcze wydać *Bibliotekę gminną. Katalog podstawowy. Wskazówki praktyczne* (Warszawa 1939), bibliografię zalecającą, której układ treści części pierwszej według UKD miał służyć jako wzór klasyfikacji księgozbioru biblioteki gminnej przy opracowaniu katalogu działowego. Bibliografie wydawane przez Poradnię służyły zarówno potrzebom czytelnictwa powszechnego, jak i samokształceniu na wszystkich szczeblach i we wszystkich dziedzinach.

Kolejny okres w historii stosowania UKD w Polsce – trwający od końca II wojny światowej do połowy lat 60. XX w. – charakteryzuje się wzmożonym zainteresowaniem tą klasyfikacją w wydawnictwach bibliograficznych, zwłaszcza w przeglądach bibliograficznych, bibliografiach analitycznych z zakresu nauk ścisłych i technicznych.

W pierwszych latach powojennych ukazały się trzy bibliografie w układzie opartym na UKD. Dwie z nich: *Bibliografię oświaty pozaszkolnej za rok 1946* (Warszawa 1947; „Praca Oświatowa” 1946) i *Bibliografię oświaty i kultury dorosłych za rok 1947* (Warszawa 1948; „Praca Oświatowa” 1947, 1948) opracowała Jadwiga Czarnecka, wywodząca się z kręgu Poradni Bibliotecznej Warszawskiego Koła ZBP, która po wojnie pracowała jako sekretarz wznowionego „Przewodnika Literackiego i Naukowego” w Lu-

dowym Instytucie Oświaty i Kultury. Oba te opracowania bibliograficzne nawiązywały tematyką i układem do przedwojennej bibliografii oświaty pozaszkolnej J. Skarżyńskiej z roku 1929¹⁴.

Z tego okresu pochodzi także *Bibliografia w języku polskim z zakresu nauki organizacji i jej zastosowań* (Warszawa 1948), opracowana przez Marię Ponikowską i Wandę Alme, wydana przez Instytut Naukowy Organizacji i Kierownictwa.

Do szerokiej popularyzacji UKD w bibliografii przyczynił się niewątpliwie fakt, że w 1949 r. jej symbole zaczęto podawać w bieżącej bibliografii narodowej – „Przewodniku Bibliograficznym” – opatrując nimi opisy bibliograficzne bieżącej produkcji wydawniczej (Stopa, 2009, s. 4). Bibliografia narodowa stała się źródłem gotowych symboli dla bibliotek publicznych i szkolnych w procesie formalnej, a zwłaszcza rzeczowej klasyfikacji zbiorów. Wraz z wprowadzeniem symboli UKD do „Przewodnika” Biblioteka Narodowa rozpoczęła opracowywanie jej specjalnych wydań. Pierwsze z nich opublikowano w 1951 r., następne, autoryzowane przez FID, ukazywały się mniej więcej co 10 lat. Przez wiele lat pracą redakcji „Przewodnika” w zakresie UKD kierowała Jadwiga Borzuchowska. Tablice UKD tworzyli: zasłużony bibliograf i dokumentalista Henryk Sawoniak oraz wspomniana wyżej J. Czarnecka.

W latach 1952-1989 szczegółowe symbole UKD zamieszczała również bieżąca bibliografia księgarska pt. „Kartkowy Katalog Nowości”. Była ona pierwszą publikacją Sekcji Bibliograficznej „Składnicy Księgarskiej” (Rudecka, 1984, s. 158). Katalog ten otrzymywały placówki księgarskie, był on także prenumerowany przez biblioteki, dla których stanowił duże ułatwienie w śledzeniu ruchu wydawniczego i katalogowaniu zbiorów. Natomiast od 1956 r. symbole UKD dla każdej omawianej, a nawet tylko wzmiankowanej pozycji, podawał znany miesięcznik krytyczno-literacki „Nowe Książki” (wydawany od 1949 r.).

W latach 50. i 60. XX w. UKD zajmowała dominującą pozycję w bieżących bibliografiach analitycznych, tzw. przeglądach dokumentacyjnych z poszczególnych dziedzin techniki, przemysłu i gospodarki, wydawanych przez ośrodki dokumentacyjne w obrębie sieci resortowych, branżowych i działowych. Placówką planującą i koordynującą te prace bibliograficzne i ustalającą ich metodykę był powołany w 1950 r. Główny Instytut Dokumentacji Naukowo-Technicznej (potem Centralny Instytut Dokumentacji Naukowo-Technicznej – CIDNT, Centralny Instytut Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej – CIINTE, następnie Instytut In-

¹⁴ Prawdopodobnie powstały one z inspiracji Wandy Dąbrowskiej. Z czasem J. Czarnecką zaabsorbowały zagadnienia Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej. Podjęła ona prace nad uporządkowaniem katalogów systematycznych według UKD w polskich bibliotekach publicznych. Była współautorką pracy *Schemat układu oparty na UKD poprzedzony wstępem metodycznym* (1977, 1978), wspólnie z Henrykiem Sawoniakiem opracowywała tablice UKD (Sadowska, 2008, s. 191).

formacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej – IINTE) (Reizes-Dzieduszycki, 2006, s. 93-99). Od początku swojego istnienia Instytut zajmował się także – obok Biblioteki Narodowej – ogłaszaniem tablic UKD, a od 1956 r. stał się głównym ich wydawcą (Bielicka, 1998, s. 5).

Zgodnie z dyrektywą Głównego Instytutu Dokumentacji Naukowo-Technicznej z 1950 r. we wszystkich przeglądach dokumentacyjnych (do 1952 r. włącznie publikowanych pod nazwą *Przegląd Bibliograficzny*) poszczególne pozycje otrzymywały symbol klasyfikacji dziesiętnej (Bornsteinowa, 1951, s. 7). Przeglądy te ukazywały się jako dodatki do czasopism specjalnych bądź jako publikacje samoistne. Niektóre z nich miały układ zasadniczy według klasyfikacji dziesiętnej, jak np. *Przegląd Dokumentacyjny Górnictwa*, *Przegląd Dokumentacyjny Papiernictwa*.

Decyzje administracyjne miały zasadnicze znaczenie dla upowszechniania się UKD w rozmaitych zestawieniach bibliograficznych z zakresu techniki i gospodarki, przygotowywanych i publikowanych przez instytuty naukowo-badawcze i ośrodki informacji naukowo-technicznej.

Naturalnie bastionem stosowania UKD w opracowaniach bibliograficznych był CIDNT. Już w pierwszym pięcioleciu swojej działalności Instytut opracował i wydał (w 1954 r.) publikację pt. *Bibliografia retrospektywna polskiego piśmiennictwa technicznego za lata 1945-1949*, pod redakcją Heleny Handelsman¹⁵. Z innych publikacji bibliograficznych CIDNT, w których zastosowano układ zasadniczy według UKD, można wymienić: *Bibliografię Prac Naukowo-Badawczych z Dziedzin Nauk Technicznych, Przyrodniczych i Ekonomicznych* (1962-1966), *Informator o Tematycznych Zestawieniach Dokumentacyjnych* (1971-1985), *Informator o Tłumaczeniach* (1971-1982). Z kolei w bibliografii analitycznej *Obzor Pol'skoj Techniceskoj Literatury – Polish Technical Abstracts* (1951-1967) przyjęto układ działowy, w obrębie działów natomiast każda pozycja została uszeregowana według symboli UKD.

Spośród bibliografii dziedzinowych o układzie według klasyfikacji dziesiętnej warto zwrócić uwagę na *Bibliografię polskiego górnictwa, T. 1 za lata 1934-1950* Tadeusza Axentowicza (Stalinogród – Katowice 1954) i jej kontynuację za lata 1950-1956 (Katowice 1960), wydaną w postaci powielanej przez Dział Dokumentacji Naukowo-Technicznej Głównego Instytutu Górnictwa. Z kolei w trzypięciotomowej *Polskiej bibliografii budownictwa* za lata 1945-1965 (Warszawa 1967-1970), autorstwa Marty Kłyszewskiej, Rafała Kozłowskiego i Zbigniewa Staniszewskiego, świadomie zrezygnowano z klasyfikacji dziesiętnej jako podstawy podziału materiału. Wprowadzono układ systematyczny oparty na katalogu rzeczowym Instytutu Techniki Budowlanej. Taką decyzję argumentowano tym, że w UKD – ze względu na jej uniwersalność – „poszczególne dziedziny nauki, a techniki szcze-

¹⁵ Przyjęcie klasyfikacji dziesiętnej jako podstawy porządkowania materiału bibliograficznego w tej publikacji spotkało się jednak z nieprzychylnymi reakcjami krytyki. Zob. rec. (Omilianowicz, 1955, s. 327-330).

gólnie są rozproszone i nie układają się w logiczną całość. Jeśli to się czasem zdarza, to tylko w pewnych fragmentach” (Kłyszewska, 1967, s. 24). Tym niemniej poszczególne działy w tej bibliografii zostały zaopatrzone w symbole UKD. Ponadto, w każdym z trzech tomów zamieszczono skrowidz symboli UKD opracowany z myślą o użytkowniku zagranicznym.

Trzeci okres w historii użytkowania UKD na gruncie polskim rozpoczął się w drugiej połowie lat 60. i trwał do końca lat 90. XX w. W tym czasie wiele instytucji, które dotychczas posługiwały się klasyfikacją dziesiętną, zaczęło od niej odchodzić. Stały proces kurczenia się jej zasięgu spowodowany był rozwojem zautomatyzowanych systemów, które wykorzystywały język deskryptorowy. Kolejne osłabienie nastąpiło wraz z powstaniem Systemu Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej (SINTO). Ponieważ UKD została pominięta w zestawie języków informacyjnych dla SINTO, stopniowo wycofywano ją z sieci placówek informacji naukowo-technicznej (Ścibor, 1989, s. 26). W rezultacie zaniechano zamieszczania symboli UKD w *Przeglądach Dokumentacyjnych* oraz stosowania tej klasyfikacji jako podstawy porządkowania materiału, zastępując ją innymi układami rzeczowymi. Utrzymała się ona jedynie w wydawnictwach bibliograficznych opracowywanych i wydawanych przez CIINTE.

Interesujące jest to, że w tym samym czasie o klasyfikację dziesiętną upomnieli się dyscypliny społeczne i humanistyczne. W związku z rozwojem metod mechanizacji informacji i potrzebą tworzenia najbardziej optymalnych modeli klasyfikacyjnych w bibliografiach tych nauk, pojawiły się wypowiedzi oceniające przydatność UKD w tym zakresie. W 1971 r., podczas III Sympozjum Pracowników Informacji Naukowej Polskiej Akademii Nauk i Czechosłowackiej Akademii Nauk zgłoszono sugestie dotyczące zastosowania systemu do budowy podstawowego schematu klasyfikacyjnego historii kultury materialnej (Stawiarska, 1971, s. 191-209). Wnioskowano także o przyjęcie UKD jako systemu ramowego w retrospektywnych i specjalistycznych bibliografiach historycznych oraz opatrywanie symbolami tej klasyfikacji opisów bibliograficznych w bieżącej bibliografii historycznej (Konarska, 1971, s. 100-109). Postulaty te nie zostały poddane pod dyskusję i przeszły bez echa.

Nie znaczy to jednak, że już wcześniej nie rozważano możliwości wykorzystania klasyfikacji dziesiętniej w opracowaniach bibliograficznych tych nauk. Najczęściej jako przyczynę rezygnacji z niej wskazywano sztywność systemu, jego przestarzałość i braki. W 1969 r. Hanna Uniejewska zwróciła uwagę na to, że UKD w ówczesnej postaci nie można było wykorzystać w bibliografiach ekonomicznych w krajach socjalistycznych. I nie chodziło tu tylko o jej braki ideologiczne, ale przede wszystkim o dyskusyjny zakres działu „Nauki społeczne”. Nie wszystkie zagadnienia ekonomii zostały w nim uwzględnione, a ponadto duża liczba zagadnień wchodzących w zakres tej dziedziny znalazła się w ogóle poza

działem (Uniejewska, 1969, s. 114-115). W ostatnim czasie z podobnych przyczyn zrezygnowano z układu opartego na UKD w projektowanej polskiej bibliografii tanecznej. Okazało się bowiem, że istnieje problem z opracowaniem poszczególnych działów obejmujących różne zagadnienia dotyczące tańca, wynikający z „braku wyszczególnienia w dziale głównym 7 (Sztuka. Rozrywka. Sport), Tańca jako jednej z dziedzin sztuki” (Iwańska, 2012, s. 393-394). Zgodnie ze schematem UKD tematyka tańca objęta jest zakresem poddziału Teatr (792) – (Przedstawienia choreograficzne. Balet. Taniec sceniczny – 792.8) i poddziału Rozrywki towarzyskie. Zabawy. Gry (793/794) – (Taniec (793.3). Iwańska słusznie zauważa, że takie rozbieżności literatury tanecznej nie pomagają przy poszukiwaniu danej publikacji przez użytkownika. I dalej pisze: „O ile prościej byłoby dokonać klasyfikacji publikacji z dziedziny tańca, gdyby w dziale 7 wyodrębnić Taniec, jako samodzielną klasę, tak jak Muzyka czy Teatr (Iwańska, 2012, s. 394).

Lata 80. XX w. cechuje znikome zainteresowanie klasyfikacją dziesiętną na gruncie praktyki bibliograficznej. Nie oznacza to jednak, że nic ciekawego wtedy w tym zakresie się nie działo. Przeciwnie, korzystna dla pozycji tej klasyfikacji w kraju była decyzja Biblioteki Narodowej, która zastosowała ją jako podstawę układu materiału w „Przewodniku Bibliograficznym” – w 1985 r. ukazał się jego zeszyt próbny w nowej systematyce. Oprócz tego, że Biblioteka wycofała się przy tym z przestarzałego systemu (wzorowanego na Klasyfikacji Wszechzwiązkowej Izby Książki), wprowadzenie układu systematycznego według UKD było spełnieniem zaleceń międzynarodowych przyjętych na kongresie paryskim w 1977 r. (Borucka 1995, s. 89). Uczyniono to w 1986 r., przy okazji automatyzacji „Przewodnika Bibliograficznego”. Warto zauważyć, że o ile Polska była jednym z pierwszych państw, które zastosowały w bieżącej bibliografii narodowej Międzynarodowy Znormalizowany Opis Bibliograficzny – ISBD (1976 r.), o tyle należała do jednych z ostatnich wśród krajów socjalistycznych – obok Bułgarii, w których przyjęto układ dziesiętny w prezentowaniu nowości wydawniczych.

Do działań promujących zastosowanie UKD w bibliografii, prowadzonych przez Bibliotekę Narodową należało wykorzystanie jej do organizacji układu w pracy pt. *Polskie wydawnictwa informacyjne 1945-1981* Ewy Barteczko i Joanny Jarzyńskiej (Warszawa 1985). Stanowiła ona „próbę przedstawienia wzorcowego zbioru ważniejszych materiałów informacyjnych w dziale informacyjnym dużej biblioteki publicznej. Wydawnictwo było też pewną propozycją uporządkowania gromadzonego materiału i fizycznego rozmieszczenia wydawnictw na półkach w dziale” (Barteczko, Jarzyńska, 1985, s. 3).

Lata 90. XX w. charakteryzują się zawężeniem stosowania UKD w praktyce bibliograficznej. Rozpadła się wtedy i praktycznie uległa li-

kwidacji dotychczasowa ogólnokrajowa sieć informacji naukowej. Całkowicie ze stosowania systemu wycofało się księgarstwo. W wyniku reorganizacji działalności informacyjno-naukowej po 1990 r. zlikwidowane zostało Centrum IINTE, przez wiele lat podtrzymujące tradycję posługiwania się UKD w rozmaitych wydawnictwach bibliograficznych. Powołany po części w jego miejsce Ośrodek Przetwarzania Informacji przy Komitecie Badań Naukowych zrezygnował z posługiwania się tą klasyfikacją. Systematycznemu ograniczaniu zaczęła ulegać także działalność IINTE, głównego polskiego wydawcy tablic UKD, konsultanta w dziedzinie klasyfikowania i pośrednika w zgłaszaniu FID potrzeb aktualizacyjnych. W rezultacie jedyną instytucją, która umożliwia polskim bibliotekarzom i bibliografom korzystanie z UKD, pozostała Biblioteka Narodowa. Co dziesięć lat przygotowuje ona i publikuje polską edycję skróconych tablic UKD dla bieżącej bibliografii narodowej i sieci bibliotek publicznych¹⁶.

Pod koniec lat 90. i na początku 2000 r. Biblioteka Narodowa udostępniła elektroniczną postać bieżącej bibliografii narodowej i bibliografii bibliologicznych w postaci baz danych w systemie MAK, w witrynie internetowej Biblioteki. Użyteczność UKD w bazach danych jako klucza wyszukiwawczego nie była wykazana ze względu na niestosowanie w nich klasyfikacji, za wyjątkiem „Bibliografii Dokumentów Elektronicznych”.

KLASYFIKACJA DZIESIĘTNA W BIBLIOGRAFII POLSKIEJ – STAN WSPÓŁCZESNY

Czwarty – trwający do dziś – okres w historii zastosowania klasyfikacji dziesiętnej w bibliografii polskiej rozpoczął się na początku XXI w.

Obserwując tendencje w udostępnianiu bibliografii narodowych w przodujących technologicznie krajach o długiej tradycji bibliograficznej, w pierwszym dziesięcioleciu XXI w. Biblioteka Narodowa całkowicie zawiesiła publikowanie drukowanej wersji bieżącej bibliografii narodowej, zastępując ją plikiem w formacie PDF; zrezygnowano również z udostępniania jej w postaci baz danych.

W latach 2009-2010 przygotowano wykazy działów dla tych członów bieżącej bibliografii narodowej, w których dotychczas nie stosowano klasyfikacji dziesiętnej. Struktura systemu klasyfikacyjnego „Przewodnika Bibliograficznego” została wykorzystana w schematach układu systematycznego według UKD w większości bibliografii ogłaszanych tj. w „Bibliografii Dokumentów Elektronicznych” (od 2001), „Bibliografii Doku-

¹⁶ Najnowsze wydanie „Tablic skróconych UKD” ukazało się w grudniu 2019 r. Publikacja została opracowana przez Jolanę Hys i Joannę Kwiatkowską z Pracowni UKD Biblioteki Narodowej. Tablice przygotowano na podstawie pliku wzorcowego UKD (UDC MRF12), który Biblioteka Narodowa zakupiła w ramach umowy licencyjnej z Konsorcjum UKD.

mentów Kartograficznych” (od 2009), „Bibliografii Wydawnictw Ciągłych Nowych, Zawieszonych i Zmieniających Tytuł” (od 2009) (Hys, 2012, s. 286). W 2010 r. układ według tej klasyfikacji wprowadzono również do „Bibliografii Zawartości Czasopism”. Jest on wzorowany na wykazie działów UKD dla „Przewodnika Bibliograficznego”, został jednak rozbudowany o wybrane działy i wytypowane odpowiedniki słowne symboli (Hys, 2012, s. 287).

Porządkowanie i wyszukiwanie informacji według UKD stanowi w tych bibliografiach dodatkowe narzędzie wyszukiwawcze obok haseł przedmiotowych. W 2011 r. wprowadzono w nich zapis pionowy symboli UKD, co wynikało z dążenia do nadania temu systemowi w Bibliotece Narodowej bardziej praktycznego charakteru. Jednym z głównych działań podjętych w tej kwestii było stworzenie kartoteki wzorcowej symboli klasyfikacyjnych, co z kolei pozwoliło na uruchomienie indeksu wyszukiwawczego symboli UKD. Za pomocą tego indeksu można było przeszukiwać symbole UKD zawarte w rekordach bibliograficznych „Przewodnika Bibliograficznego”, wydanych po 2009 r. Układ działów dla poszczególnych członów bieżącej bibliografii narodowej stworzyła Pracownia UKD we współpracy z poszczególnymi zakładkami Biblioteki wydającymi bibliografie. Wszystkie schematy układu działowego zbudowane są na podstawie aktualnego wydania tablic UKD.

Jeszcze do niedawna symbole UKD były wykorzystywane jako jeden z wielu kluczy wyszukiwawczych – obok hasła osobowego, tytułu, hasła przedmiotowego w zakładce „Katalogi centralne i bibliografie”. Obejmowała ona m.in. bibliografię poloników zagranicznych, bibliografię polską 1901-1939. Planowano przenieść do tej zakładki kolejne bazy bibliografii narodowej, ale z nieznanых powodów ostatecznie zrezygnowano z tego; mimo tego link do zakładki jest nadal, co dezorientuje użytkownika. Obecnie za pomocą symbolu UKD można przeszukać „Bazę Dokumentów Elektronicznych”¹⁷ oraz „Bazę Zasobów Internetowych” realizowaną w ramach projektu SYNAT/PASSIM¹⁸, które znajdują się w zakładce „Program MAK”.

Bibliograficzne bazy danych oferowane przez biblioteki i inne instytucje na ogół dają możliwość wyszukiwania rzeczowego jedynie za pomocą słów kluczowych. Tylko zaledwie w kilku bazach narzędziem wyszukiwawczym jest także symbol UKD. Są to głównie bazy regionalne i lokalne, stworzone i prowadzone przez biblioteki publiczne, wykorzystujące program komputerowy PATRON. Należą do nich: *Bibliografia Pomorza*

¹⁷ Biblioteka Narodowa. Dostęp <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=27>.

¹⁸ Biblioteka Narodowa [online]. Dostęp: <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=53>.

*Środkowego i Wschodniego*¹⁹, *Bibliografia Bielska-Białej i powiatu bialskiego*²⁰, *Bibliografia Zamojszczyzny*²¹. Ponadto Książnica Zamojska oferuje przeszukiwanie za pomocą symbolu UKD Bazy Klemensowskiej, rejestrującej zbiory z klemensowskiego księgozbioru rodziny Zamoyskich. Innym ciekawym przykładem wykorzystania tej klasyfikacji jako narzędzia wyszukiwawczego jest baza publikacji autorstwa pracowników Instytutu Metali Nieżelaznych w Gliwicach, znajdująca się na stronie Biblioteki Instytutu²². Każda z tych baz informuje o liczbie rekordów znalezionych wg zadanego kryterium UKD, a następnie wyświetla poszczególne rekordy.

Bibliografie dziedzinowe stosują zazwyczaj języki specjalistyczne, uwzględniające specyfikę danej dyscypliny czy obszaru wiedzy. Wydaje się, że dla pewnych dziedzin i zagadnień, zwłaszcza tych z zakresu nauk technicznych i ścisłych, wyszukiwanie przez symbol UKD pozwala szybciej znaleźć odpowiedź w bibliograficznej bazie danych. Dotyczy to zwłaszcza symboli obejmujących swoim zakresem wiele haseł przedmiotowych. Niezaprzeczalnie stosowanie dwóch języków informacyjno-wyszukiwawczych wpływa na zwiększenie adekwatności charakterystyki treściowej dokumentu. Dzięki temu informacja niedopowiedziana w jednym języku ma szansę znaleźć swoją reprezentację w drugim.

UKD z pewnością ma przed sobą perspektywę długiego jeszcze rozwoju i stosowania w bibliografii polskiej, choć w ograniczonym zakresie. Mimo wskazanej dominacji języka haseł przedmiotowych i języka deskryptorowego w bibliograficznych bazach dziedzinowych, UKD zachowa pewną pozycję w bibliografiach o nieograniczonym zakresie, które rejestrują dokumenty o różnej tematyce, takie jak: bibliografie narodowe, regionalne czy bibliografie określonych form wydawniczych lub piśmienniczych.

ZAKOŃCZENIE

Przedstawiona w artykule charakterystyka rozwoju użytkowania UKD w polskiej praktyce bibliograficznej wskazuje na to, że tradycja w tym zakresie jest długa i bogata. Klasyfikacja ta przeszła także swoistą ewolucję, jeśli chodzi o sposoby jej wykorzystywania w bibliografii. Początkowo służyła głównie do uporządkowania zrębu głównego, potem posługiwano się nią jako elementem szeregowania pozycji, używano jej do charak-

¹⁹ Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Gdańsku [online]. Dostęp: <http://katalogbpg.wbpg.org.pl:8085/Opac4/faces/Glowna.jsp>.

²⁰ Książnica Beskidzka [online]. Dostęp: <https://www.ksiaznica.bielsko.pl/katalogi-bazy/bazy/bibliografia-bielska-bialej-i-powiatu-bielskiego>.

²¹ Książnica Zamojska [online]. Dostęp: <http://biblioteka.zamosc.pl/page/52/elektroniczny-katalog-biblioteki.htm>.

²² Instytut Metali Nieżelaznych w Gliwicach. Biblioteka [online]. Dostęp: <http://www.imn.gliwice.pl/content/545/biblioteka>.

terystyki treściowej dokumentów w postaci symboli UKD, tworzenia indeksów tematycznych, wreszcie jako jeden z kluczy wyszukiwawczych w systemach komputerowych. Pomimo pewnych „zawirowań” system ten przetrwał, a wraz z pojawieniem się możliwości publikowania bieżącej bibliografii narodowej w postaci plików PDF znacząco wzrosła rola tej klasyfikacji dla układu bibliografii. Symbole klasyfikacyjne wprowadzane do rekordów są również wykorzystywane do szeregowania wyników w bibliograficznych bazach danych głównie o charakterze regionalnym i lokalnym. Bez wątpienia istnieje bardzo duża potrzeba rozpowszechniania wiedzy o stosowaniu UKD w bibliograficznych bazach danych i o polskich dokonaniach na tym polu.

BIBLIOGRAFIA

- Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1 /2 , s. 3-21.
- Augustyniak, Anna (2006). Rozwój dokumentacji naukowej w okresie międzywojennym. W: *Informacja naukowa: rozwój, metody, organizacja*. Pod red. Zbigniewa Zmigrodzkiego oraz Wiesława Babika i Diany Pietruch-Reizes. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 58-70.
- Bielicka, Lucyna Anna (1998). Dziewięćdziesiąt lat UKD w Polsce. *Bibliotekarz*, nr 5, s. 5-8.
- Bornsteinowa, Jadwiga (1928), Dodatek strony klasyfikacji dziesiętnej. W: *Pamiętnik II Zjazdu Bibliofilów Polskich w Warszawie (31 X-2 XI 1926)*. Warszawa: Towarzystwo Bibliofilów Polskich, s. 59-60.
- Bornsteinowa, Jadwiga (1957). Klasyfikacja dziesiętna w Polsce (spis prac oraz informacje o stosowaniu jej w praktyce). *Biuletyn Instytutu Bibliograficznego*, T. 6, nr 1, s. 1- 32.
- Borucka, Barbara (1996). Problemy kompletności „Przewodnika Bibliograficznego” w nowej sytuacji gospodarczej. W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów. Warszawa 7-9 czerwca 1995. Referaty i dyskusja*. Oprac. red. Danuta Bilikiewicz-Blanc i Anna Karłowicz. Warszawa: Biblioteka Narodowa, s. 85-93.
- Borzechowska, Jadwiga (2012). Układ i symbole Klasyfikacji Dziesiętnej w „Przewodniku Bibliograficznym”. *Rocznik Biblioteki Narodowej*, T. 43, s. 85-95.
- Bystroń, Jan (1916). *Człowiek i książka*. Warszawa: nakł. Gebethnera i Wolfa.
- Fedorowicz, Małgorzata (2008). Polska bibliografia narodowa bieżąca na tle tendencji europejskich – obserwacje z początku wieku. *Toruńskie Studia Bibliologiczne*, nr 1, s. 25-39.
- Hys, Jolanta (2012). Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna w Bibliotece Narodowej – stan obecny, perspektywy rozwoju. *Rocznik Biblioteki Narodowej*, T. 43, s. 279-297.
- Iwańska, Alicja (2012). Bibliografia taneczna. Stan literatury tanecznej w Polsce – perspektywy badawcze, *Ogrody Nauk i Sztuk*, nr 2, s. 389-401.
- Jarecka, Helena (1980). Technicy polscy w międzynarodowym ruchu dokumentacyjnym 1929-1939. *Roczniki Biblioteczne*, z. 1, s. 219-235.
- Kalinin, Jurij (1997). „Książna Letopis” i UKD. *Bibliografija*, nr 3, s. 29-34.

- Karczewski, Waław (1909). Rec. Centnerszwer G. i S-ka (Mortkowicz J. i Lindenfeld H.). Katalog nakładowy i komisowy według systematu dziesiętnego ułożony. Warszawa 1909, *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 134-137.
- Kłyszewska, Marta (1967). Przedmowa. W: Marta Kłyszewska, Rafał Kozłowski, Zbigniew Staniszewski. *Polska Bibliografia Budownictwa*. T. 1: 1945-1955. Warszawa: Arkady, s. 23-27.
- Konarska, Barbara (1971). Próba konfrontacji dotychczas stosowanych systemów klasyfikacyjnych w wydawnictwach dokumentacyjnych i bibliografiach historycznych a problem wprowadzenia jednego z systemów międzynarodowych. W: *Stan i potrzeby informacji naukowej w naukach społecznych. Materiały z III Sympozjum pracowników Informacji Naukowej Polskiej Akademii Nauk i Czechosłowackiej Akademii Nauk. Zakopane 12-15 X 1970*. Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN, s. 99-110.
- Korpała, Józef (1969). *Dzieje bibliografii w Polsce*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Kozłowska, Bronisława; Radlińska, Helena; Rychterówna, Maria (1923). Bibliografia pedagogiczna za lata 1922 i 1923. *Rocznik Pedagogiczny*. Ser. 2, 2, s. 423-541
- Kraczkiewicz, Janina (1961). Biblioteka publiczna w latach 1907-1914. W: *Z dziejów książki i bibliotek w Warszawie*. Pod red. Stanisława Tazbira. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, s. 527-546.
- Lepalczyk, Irena (1961). Helena Radlińska (1879-1954). *Przegląd Biblioteczny*, z. 3/4, s. 226-247.
- Mendykowa, Aleksandra (1986). *Podstawy bibliografii*. Wyd. 2. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Nowak, Adam (2007). *Złote lata bibliografii polskiej. Ludwik Finkel i jego dzieło*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Nowodworski, Witold. (1962). Ks. Idzi Radziszewski 1870-1922. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 5, s. 375-378.
- Omiljanowicz, Celina (1955). Rec. Bibliografia retrospektywna polskiego piśmiennictwa technicznego za lata 1945-1949. Praca zbior. pod red. Heleny Handelsman. Warszawa 1954. *Przegląd Biblioteczny*, z. 3/4, s. 327-330.
- Pamiętnik II Zjazdu Bibliofilów Polskich w Warszawie (31 X-2 XI 1926 (1928) Warszawa: Towarzystwo Bibliofilów Polskich.*
- Radziszewski, Idzi (1901). Odrodzenie filozofii scholastycznej. *Przegląd Filozoficzny*, R. 4, s. 441-504.
- Radziszewski, Idzi (1904). Układ dziesiętny w bibliografii filozoficznej. *Przegląd Filozoficzny*, R. 7, nr 3, s. 254-269.
- Redakcja (1934). Przedmowa. W: *Książka w bibliotece. Katalog informacyjny*. Praca zbior. pod red. Wandy Dąbrowskiej przy współudziale Jana Muszkowskiego. Warszawa: Polskie Towarzystwo Wydawców Książek, s. XII-XXVII.
- Reizes-Dzieduszycki, Jerzy (2006). Powstanie i działalność sieci ośrodków dokumentacji naukowo-technicznej w Polsce. W: *Informacja naukowa. Rozwój-metody-organizacje*. Pod red. Zbigniewa Żmigrodzkiego, Wiesława Babika i Diany Pietrus-Reizes. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 93-100.
- Rodowicz, Stanisław (1928). Bibliografia techniczna w systemie dziesiętnym. W: *Pamiętnik II Zjazdu Bibliofilów Polskich w Warszawie (31 X-2 XI 1926*. Warszawa: Towarzystwo Bibliofilów Polskich, s. 60-61.
- Rodowicz, Stanisław (1931). Referat na X. Konferencję Bibliograficzną w Hadze

1931. „Zastosowanie systemu bibliografii dziesiętnej w polskim świecie technicznym”. *Wiadomości Związku Polskich Zrzeszeń Technicznych*, nr 31, s. 121-124.
- Rudecka, Barbara (1984). *Bibliografia księgarska. Cz.1*. Warszawa: Wydaw. Szkolne i Pedagogiczne.
- Sadowska, Jadwiga (2008). Jadwiga Czarnecka (1914-2008). *Przegląd Biblioteczny*, z. 1, s. 189-192.
- Sawoniak, Henryk (1971). *Rozwój i metodyka powszechnych i narodowych bibliografii*. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Sawoniak, Henryk (1995). Sprawność informacyjna bibliografii polskich w XIX wieku (do 1918 r.). *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/4, s. 155-174.
- Siwecka, Dorota (2015). *Światowy model informacji bibliograficznej. Programy i projekty (1950-2010)*. Wrocław-Warszawa: Wydaw. SBP.
- Słodkowska, Elżbieta (1966). Instytut Bibliograficzny w Polsce. Geneza, koncepcje teoretyczne i rozwój działalności. *Biuletyn Instytutu Bibliograficznego*, nr 4, s. 257-328.
- Sosińska-Kalata, Barbara (1995). *Podręcznik UKD dla bibliotekarzy i pracowników informacji*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Stawiarska, Teresa (1971). Próba oceny przydatności Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej do utworzenia modelu klasyfikacji z zakresu historii kultury materialnej. W: *Stan i potrzeby informacji naukowej w naukach społecznych. Materiały z III Sympozjum pracowników Informacji Naukowej Polskiej Akademii Nauk i Czechosłowackiej Akademii Nauk. Zakopane 12-15 X 1970*. Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN, s. 191-210.
- Stopa, Adam (2009). Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna w Polsce. Przeszłość i stan obecny. *Poradnik Bibliotekarza*, nr 7/8, s. 3-7.
- Strzembosz, Władysław (1903). Układ dziesiętny w bibliotekarstwie. *Książka*, nr 5, s. 145-148.
- Strzembosz, Władysław (1903). Układ dziesiętny w bibliotekarstwie. *Książka*, nr 6, s. 187-191.
- Ścibor, Eugeniusz (1976). Perspektywy zbudowania zreformowanej UKD jako nowoczesnego międzynarodowego języka informacyjnego. *Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji*, nr 6, s. 26-31.
- Ścibor, Eugeniusz (1989). Stan i perspektywy rozwoju Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej. W: *Opracowanie rzeczowe zbiorów w dużych bibliotekach uniwersalnych. Materiały z konferencji 22-24 maja 1987 roku, Jarocin*. Red. Krystyna Dąbrowska. Warszawa: Biblioteka Narodowa, s. 20-30.
- Turowska, Teresa (2004). Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna w polskich bibliotekach. W: *UKD w środowisku komputerowym*. Praca zbior. pod red. Barbary Sosińskiej-Kalaty. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 39-52.
- Uniejewska, Hanna (1969). *Bibliografia i dokumentacja ekonomiczna. Historia i metodyka*. Warszawa: Szkoła Główna Planowania i Statystyki.
- W sprawie wydawnictwa „Bibliografii polskiej XX wieku” (1908). *Przegląd Biblioteczny*, z. 2, s. 147-148.
- Zarys historii Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej (2008). Oprac. Halina Rzeszut. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej.
- Żydanowicz, Zofia (1973). *Bibliografie narodowe bieżące*. Warszawa: Wydaw. SBP.

ALICJA MATCZUK

Institute of History

UMCS University in Lublin

e-mail: alicjamaczuk@gmail.com

ORCID 0000-0001-7225-3996

DECIMAL CLASSIFICATION IN POLISH BIBLIOGRAPHY. HISTORY AND CURRENT STATE

KEYWORDS: Bibliography. Dewey Decimal Classification. Universal Decimal Classification.

ABSTRACT: Thesis/Objective – The author attempts to discuss the use of decimal classification in Polish bibliography from the historical and contemporary point of view. She presents several stages of development in this field in the context of organizational changes and technological progress. **Research method** – Three methods were used: a comparative one, a historical one and the analysis and critique of the literature. **Results/Conclusions** – Four historical stages of the use of decimal classification in Polish bibliography were identified. First (beginnings of 20th century until 1939) – Universal Decimal Classification was developed, promoted and implemented by the Bibliographic Institute of Public Library in Warsaw, followed by the education centers for librarians and research and technical associations that used decimal classification in educational and technical bibliographic lists. Second (the end of World War II until mid-1960s) – UDC symbols were implemented in Polish current bibliography („Przewodnik Bibliograficzny”), booksellers bibliography and documentation surveys that also used classification to present selected literature. Third (mid-1960s until the end of 1990s) – the use of classification gradually diminished due to the development of automated systems and SINTO (Systems of Scientific, Technical and Organizational Information) where UDC was not included in the set of search query languages (the exception was decimal classification arrangement of “Przewodnik Bibliograficzny” resulting from international requirements). Fourth (2000 until today) – the National Library of Poland introduced UDC arrangement into the remaining parts of Polish current national bibliography. The bibliographies in question are available as pdf files. UDC search is available in regional and local databases that use PATRON integrated library system.